

علم منطق

درس سیزدهم

قیاس اقترانی حملی

(قسمت دوم)

در درس پیشین ، با شکل اول و شکل دوم از قیاس اقترانی آشنا شدیم. در این درس ، به شرح دیگر اقسام آن می پردازیم.

شکل سوم

شکل سوم ، عبارت است از قیاس اقترانی که حدّ وسط در هر دو مقدمه قیاس ، به عنوان موضوع ، قرار گرفته باشد.

مثال :

"هر طلایی فلز است".

"هر طلایی گران است".

نتیجه : "بعضی فلزات ، گران است".

برای اینکه قیاس شکل سوم ، واجد شرایط و دارای نتیجه صحیح باشد ، باید علاوه بر داشتن شروط عمومی قیاس ، دارای دو شرط ذیل باشد :

الف - صغرای آن ، حتماً موجب باشد.

ب - یکی از دو مقدمه آن ، حتماً کلیه باشد.

بنا بر این ، اگر یکی از دو شرط مذکور رعایت نشود ، آن قیاس ، منتج نخواهد بود.

مثل اینکه بگوییم :

"هیچ ناطقی ، شتر نیست".

"هر ناطقی ، حیوان است".

یا مثل اینکه بگوییم :

"بعضی انسانها دانشمند هستند".

"بعضی انسانها دادگر هستند".

اقسام شکل سوم

اقسام شکل سوم که واجد شرایط و دارای نتیجه هستند ، عبارتند از :

الف - قیاسی که از صغرا و کبرا که هر دو موجه کلیّه هستند تشکیل شده است. نتیجه آن ، موجه جزئیّه می باشد.

مثل اینکه بگوییم :

"هر حیوه ای ، فلز است".

"هر حیوه ای ، مایع است".

نتیجه : "بعضی فلزات ، مایع است".

ب - قیاسی که به ترتیب ، از موجه کلیّه و سالبه کلیّه تشکیل شده باشد. نتیجه آن ، سالبه جزئیّه است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر طلایی فلز است".

"هیچ طلایی نقره نیست".

نتیجه : "بعضی فلزات ، نقره نیست".

ج - قیاسی که از صغرا و کبرا که به ترتیب ، موجه جزئیّه و موجه کلیّه باشند ، تشکیل شده است. نتیجه این قیاس ، موجه جزئیّه است.

مثل اینکه بگوییم :

"بعضی پرندگان ، سبزند".

"هر پرنده ای حیوان است".

نتیجه : "بعضی سبزها ، حیوانند".

د - قیاسی که به ترتیب از موجه کلیه و موجه جزئیة تشکیل شده است. نتیجه آن ، موجه جزئیة است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر پرنده ای ، حیوان است".

"بعضی پرنده ها ، سبزند".

نتیجه : "بعضی حیوانات ، سبزند".

ه - قیاسی که به ترتیب ، از موجه کلیه و سالبه جزئیة تشکیل شده باشد. نتیجه آن ، سالبه جزئیة است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر حیوانی حسّاس است".

"بعضی حیوانات ، انسان نیستند".

نتیجه : "بعضی حسّاس ها ، انسان نیستند".

و - قیاسی که به ترتیب ، از موجه جزئیة و سالبه کلیه تشکیل شده باشد. نتیجه آن ، سالبه جزئیة است.

مثل اینکه بگوییم :

"بعضی طلاها ، فلز است".

"هیچ طلایی ، نقره نیست".

نتیجه : "بعضی فلزات ، نقره نیست".

شکل چهارم

شکل چهارم ، عبارت است از قیاس اقترانی که حدّ وسط در آن به عنوان موضوع در صغرا ، و محمول در کبرا ، قرار گرفته باشد.

مثال :

"هر انسان ، حیوان است".

"هر ناطق ، انسان است".

نتیجه : "بعضی از حیوانات ، ناطق است".

برای اینکه شکل چهارم ، دارای نتیجه باشد ، باید شرایط ذیل را علاوه بر شروط عمومی قیاس که قبلا بیان شد ، در بر گیرد :

الف - نباید یکی از دو مقدمه آن ، سالبه جزئیه باشد.

ب - در صورتی که هر دو مقدمه قیاس ، موجبه باشند ، باید صغرای قیاس مذکور ، کلیّه باشد.

اقسام شکل چهارم

اقسام شکل چهارم در صورتی که واجد شرایط لازم و دارای نتیجه باشد ، عبارتند از :

الف - قیاسی که از دو موجبه کلیّه تشکیل شده است. نتیجه این قیاس ، موجبه جزئیه است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر انسان ، حیوان است".

"هر ناطق ، انسان است".

نتیجه : "بعضی حیوان ، ناطق است".

ب - قیاسی که به ترتیب از موجه کلیّه و موجه جزئیّه تشکیل شده باشد. نتیجه این قیاس ، موجه جزئیّه است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر کبوتر ، حیوان است".

"بعضی تخمگذاران ، کبوترند".

نتیجه : "بعضی حیوان ، تخمگذار است".

ج - قیاسی که به ترتیب ، از سالبه کلیّه و موجه کلیّه تشکیل شده باشد. نتیجه این قیاس ، سالبه کلیّه است.

مثل اینکه بگوییم :

"هیچ ممکن الوجودی ازلی نیست".

"هر معلولی ، ممکن الوجود است".

نتیجه : "هیچ ازلی ، معلول نیست".

د - قیاسی که به ترتیب ، از موجه کلیّه و سالبه کلیّه تشکیل شده باشد. نتیجه این قیاس ، سالبه جزئیّه است.

مثل اینکه بگوییم :

"هر مایعی ، تبخیر می شود".

"هیچ آهنی ، مایع نیست".

نتیجه : "بعضی از آنچه تبخیر می شود ، آهن نیست".

ه - قیاسی که به ترتیب ، از موجه جزئیه و سالبه کلیه تشکیل شده باشد. نتیجه آن ، سالبه جزئیه است.

مثل اینکه بگوییم :

"بعضی مایعات ، تبخیر می شوند".

"هیچ آهنی مایع نیست".

نتیجه : "بعضی از آنچه تبخیر می شود ، آهن نیست".

برخی از اهل منطق ، خصوصیات اشکال چهارگانه قیاس اقترانی را با عبارات ذیل به نظم در آورده اند تا حفظ آن آسانتر باشد :

اوسط اگر حمل یافت در بر صغرا و باز

وضع به کبرا گرفت شکل نخستین شمار

حمل به هر دو دوم ، وضع به هر دو سوم

رابع اشکال را عکس نخستین شمار
